

„Nem minden belügyes külügyes, de minden belügyes lehet külügyes” (?) – Gondolatok a 20. századi magyar külügyi iratokról

Kovács Tamás - NKE RTK Rendészetelméleti- és történeti tanszék

Az előadás fókuszában az a kutatási probléma áll, miszerint hogyan és milyen módon lehet(ne) kutatni a különböző titkosszolgálatok történetét és tevékenységét a meglévő, avagy a megmaradt levéltári iratok alapján. Tudjuk, hogy a titkosszolgálatok történetének kutatásában pontosan az okoz nehézséget, hogy – tekintettel a szakma bizalmas jellegére – sok minden parancs, utasítás, terv vagy akár elképzelés nem került feltétlenül rögzítésre iktatott minisztériumi ügyszerkezetekbe. Másik kutatási nehézség maguknak az iratoknak a pusztulása és/vagy pusztítása. Ha csak a II. világháború időszakára gondolunk, akkor tudjuk, hogy a korabeli elhárítás szerepét betöltő rendőrségi osztály 1944. március 18-ról 19-ére virradóra elkezdte megsemmisíteni az osztály iratait. Tudjuk azt is, hogy a Vörös Hadseregnek külön egysége volt, amelynek feladata a szovjet szempontból releváns iratok „összegyűjtése” volt. S bár 1945 után már a szónak ezen értelmében nyíltan lehetett tudni, hogy a Belügyminisztériumnak dedikált szerve van az elhárító és hírszerző munkára, de az iratok selejtezése, vagy adott esetben egyéb okból való megsemmisítése nem ismeretlen a történelemben.

Az iratok hiánya talán még jobban tetten érhető, ha valaki a magyar hírszerzés történetével kíván foglalkozni. Az un. Horthy korszakban nincs dedikált külföldi hírszerző szerv a polgári közigazgatási rendszerben, így sok esetben a katonai attasék „segítenek be” a hírszerzésbe. Ugyanakkor a Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai között számos olyan található, amely kifejezetten arra utal, hogy a korabeli külügy is kiépítette a maga hálózatát. Hasonló adalék a kérdéshez, hogy a Belügyminisztérium (BM) szervezeti rendszerében működött KEOKH iratai között is számos olyan maradt fenn, amelyek a KEOKH külföldi hírszerző munkájára utalnak.

Az 1945 utáni időszak esetében lényegesen több, és a szervezeti struktúra kialakítása miatt egyértelműen köthető levéltári forrás áll a rendelkezésünkre. Tény, hogy a hírszerzés a BM alá tartozó – különböző néven futó – szolgálat alá tartozott, hasonlóan a katonai elhárításhoz, míg a katonai hírszerzés megmaradt a vezérkari főnökség hatáskörében. Vagyis a hírszerzésre vonatkozó iratokat immár a BM irat anyagában kell keresnünk. Ugyanakkor tudjuk, hogy az eredendően belügyi állományban lévő hírszerzők nem egyszer valamilyen diplomáciai fedésben dolgoztak. Vagyis személyükben megjelentek a korabeli Külügyminisztérium „fizetési listáján”. Vélelmezhető, hogy napi munkájuk és jelentéseik között – ha nem is nyíltan leírva – de számos adalék található munkájukra, így például kapcsolatrendszerükre vonatkozóan.

Az előadás célja, hogy ezen kutatómódszertani problematikát körül járva próbáljon meg instrukciókat adni arra, hogy a magyar hírszerzés 20. századi történetének mozaikjait hogyan lehet(ne) kirakni az ismert levéltári források alapján.